

(1)

1915 Ağustos 10'da Çorekşaptı günü

1915 senesinden 1919('a) kadar ba çektimler

Brusa'dan çıktık inek arabası ile 10 günde Kötahya'nın Alayut İstasyonuna vardık, orda çadır kurduk, Kötahya ise iki sahattır. yiyecek ordan gelir, Hayriğim boşdur mak eyi deyil bir iş yapalım. bizim et makinası olduhundan ki kövdecilik yapalım dedik; ve kövdecilik yapmaya başladık. İstasyonun memuru bizi demiş ve namuslu Ayle olduhunu bilerek. gelin siz şu kume(s)de odurun, hem size dokunmazlar. sefkiyat etmezler benim sayemde. Biz ise teşekküriyad iderek memurun bahçesindeki kumeye daşındık. ve keftencilik ise sermeye artmaha maşladı, köfdeciliye başladığımız bir hoka etiken sonra beş hokka oldu sonra bir budun göyun sıhır alıp ve kesip sucuk ve pastırma yapar idik ve mukemmel para kazanıp ve sayemiz ile altı yedi aile dahi geçinir idi kırıklarından.

Hasılı 3 Ay odurduktan sonra kimse kalmayarak bizi de sefkiyat etmek istediler.

(2)

O günlerde de elli hokka pastırma çemennemiş, elli hoka sucuk iki köyun Almış idik birden jandarmalar gelip haydi çıkın sefkiyat deyup başımızda beklediler trenler de bedava gödiriyor hayrim ise dekleri bahladık. ve pastırmaları düşüniyor dun daha yini çemennemiş idik, koyunnarı ise kıyma yapmış idik hasılı pastırmaları çuvala koduk ve kıymayı denekelere koduk tirene yerleşidik ve o gunu tren ile hareket iddik sahat Aldıda Alaturka. ve 6 İstasyon sonra Afyonkaraizar İstasyonuna vardık onikide onikide hareket ididik. ve sabahlayın sahat onbirde koniya vardık ve bizi indirmiyorlar ve bir şey satdırmıyorlar bizi iki gun kaldık vagon içerizinde ve o gunu Akşamustu saat 2e hareket idik konyadan. (İstasyonlar): Kazınhan, sonra şumra. erük-öru, mandason, karaman, sidrova, Ayrıanca. Alaca ve erekli ve Ereylide bizi indirdiler, hayde sefkiyat. Ordakileri ilan beraber bizi sef idiyorlar, Ama...

(3)

Parası olan araba dutiyor, parası olmayan eşyalarını bırakıyor ve hayriğim ise şaşırıldı ne yapacağını. Kıyma denekelerine baktık ki kokmuş etler, mecbur olduk addık çünkü çok fena olmuş sonra da pastırmaları çaldılar. Hasıl bir inek arabası tuttuk 3 lira sarı Pozandı'ye kadar, Pozandı'ye kadar. Tren var ama ködürmüyorlar ki ahali yorulsun ve yahma etsinler eşyalarımızı, biz ise eşyaları arabıya yükler ike elli okka pastırma ve elli okka sucuku almışlar onlar da öyle gitti. Yola çıktık, iki günde Bulgurlu geldik. Ertesi gunu Ulukışla'da yattık, ertesi günü Bozanti'ye vardık üç günde. Tren üç sahatta gelir imiş. Pozanti denilen yer dahlıktır adam yok ve ordan tekrar sevkıyat ettiler Tarsuz şehrine kadar iki liraya hem de hayriğim ve ben ve Hayk yürümek şartıyla bir validem biniyor katır arabasıyla. Arabalara insan bindirmiyorlar çünkü yolları dahlar ininden geçer. Hasıl iki günde Tarsuz İstasyonunda indirdiler, şehrin dört etrafı asker dolu insan sokmuyorlar (unreadable word)Türk olursan belki.

(4)

Hasıl Tarsuz'dan sekiyat başladı tren ile, bizi tekrar vagona bindirdiler, akşam saat dokuzda alaturka. Tarsuz'dan Yenice, sonra Zuytunli, sonra Zakırpaşa, Adana, sonra Cihan, Toprakkale, sonra Osmaniye. Mamuriye'de onbeş dakke ödede durdu ve dediler ki işte bundan sonra tren yolu yok, haydi inin. Hasıl indik, indikimiz yerde ne ahal var ne adam kimseler yok. Muhcirler ise de vagon dan indiler ama

akşamın ikisi, birbirimizi kayp idik, hasıl o gece birbirimizden ayrı yattık, sabahlayın buluştuk ama sevkıyat başladı, (unreadable word) başka bişey yok. Hayriğim ise anladı ki eşyaları soyacaklar, Singer makinasını oranın jandarmasına sattık beş liraya. Üç deve duttuk İslahiye denilen yere kadar, her bir deve bir lira. O günü Gavurdağları'nda geziyoruz, akşam oldu o günü dağda yattık, ertesi gün yolumuza devam ettik. O günü akşamı Hasanbeyli'ye geldik ama mayriğimin hali dakkat (takati) kalmadı. Ertesi günü mecbur olduk Hasanbeyli'den bir eşek duttuk. Mayriğimizi eşige bindirdik

(5)

Biz ise üç kişi yürüyorduk. Hasıl, İslahiye'ye vardık sahat sekiz ve mutasarrıf bizleri durdurmayın ve sevk idun deyu emir itti, biz tekrar bazarlık ettik deve başına üç mecidiye yola çıktık biz ile iki yüz deve, muhacirleri dahi sevk ettiler, hipimiz oldu beş yüz deve. Gece oldu, yürüyoruz, saat beş oldu, ahali istedik yeter artık, bu güne burda yatalım ve sabahlayın yola çıkarız, bu müzekereyi idmek arasında bir yahmurdur başladı ama dehşetli. Deveciler ise develeri yükleri indirdiler. Ahali çadırı olan çadır kurdu, olmıyan ise sabaha kadar ıslandı. Hasıl biz çadır kurduk, etraflarını muhafaza idik, o güne on beş çadır kadar soydular, sabahlayın yola çıktık ki yahmurdan yürünmüyor. Hasıl podinleri çorabı çıkardık, yürümeye başladık. Mayriğim ise eşek üstünde. Hasıl Tahta Köprü istasyonuna vardık. Yükleri indirdiler, gittiler. Yahmur başladı biz kine (yine) çadır kurdu ama Kürtlikdir orası medeniyet yok. O gece yaktık gene.

(6)

Bizim yanımızdaki çadırı soydular. Çadırdaki bulunan yirmi beş yaşındaki telikanlıyı vurdular. Yahmur ise tevam idiyor. Ertesi gece Harut(y)un Ağa'nın yani Roksin Hanımğilin çadırını soymuşlar. Harutyun Ağa'nın ohlunu (oğlunu) yani İstepan'ı vurmuşlar on beş yaşındaki. Biz ise anladık ki bizi de soyacaklar. Ne fayda yahmur yağıyor istasyona almıyorlar, ev yok, çadırdan (unreadeable word) (başka?) bir şey yok. Vaka orda kaymakam oturuyor ama (zatin-zaten?) ahaliyi soyan odur. Bu kerata bizim eşyaları görmüş hemen emir etmiş o gece de bizi soydular. Otuz altı kişi gelmişler ve çadırı bıçaklar ile parça parça eddiler (unredeable word) kalmayarak koşmaya başladık, hayriğim ve ben yanımızdaki çadıra gittik çünkü erkek görürselar vuruyorlar. Bizim Hayk ise gül yağı şişesini iki bacağına arasına koymuş. Hırsızların iki tanesi ateş yakıyorlar ki iyi görsünler. Hasıl gül yahından başka hiç hiçbir şey kalmadı bir de Avedaran kitabına baktılar baktılar Ermenice

(7)

olduğundan bıraktılar ve o kitap sayfeleri balık kursahından idi. O gece sabah iddik ama metelik para ve sadılacak şey dahi kalmadı, hayriğimin kesesinde bir kaç bara var ise o da ertesi günü beş guruş yerine lirayı vermiş o da öyle gitti ve biz biz kaymakama gittik ise bu hali söyledik, gülüyor ve bizi soyan adamlar ise yanında oturuyorlar, onlar dahi gülüyorlar bizim halimize ve beş gün kaldık, biz tekrar ettiler. Tahta Köprü'den sonra Eybez Meydanı, Rayon, Kutkulak, Katma indirdiler, o günü sevk ittiler Aghazia denilen yere. Aghazia denilen yer iki sahat ne araba var ne hamal. Jandarma ise sopa ile teviyor (dövüyor). Şimdik biz hayriğimin denk sırtladı ve ben ise (unreadeable word) başladık yürümeye zaten eşyamız yok. Hasılı Aghazyaya vardık, bizden başka kimse gelmedi. Hasılı, gecenin sahati beş biz eski çadırı diktik ve çadırı kurduk ertesi gün "hayde yine sevkıyat." Ama sevkıyat memuru beygir üstünde jandarmalar ise ellerinde birer yanar odun çadırları yakıyorlar.

(8)

Biz ise öğrendik himen çadırı yıktık, baktık ki jandarmalar geliyor biz ise çaydanı ateşte kaynıyor geldiler bir sopa vurdular, çaydanı, fincanları parça parça oldu. Hasılı hayriğim bir beygir duttu dört mecrediye Akhtarın'e kadar. Hasılı valideyi beygire bindirdik ve biz (yörüyerek ?) yürüyenlerden sefil aç yollarda kalıyorlar. Akhtarın'e vardık ki ne göreyim, açlık bir daraftan (taraftan) pizlik (pislik) bir daraftan, ölüleri ise köpekler parçalıyor gömmek yok, ortalıklar kokuyor. Mayriğim hastalıha tutuldu hayriğim ne yapacağın şaşırıldı, anladık ki hapimiz hastalanıcağız burdan gidelim dedik Bab denilen yere. Yolda yahmur başladı. Bab şehrine varana kadar sucuk kesilmiş idik. Yahmurdan yürünmüyor. Beygirin sahibi bizi acıyarak: "Size bir akıl öğreteyem, zira burdan öte ölümdür, iki liraya sizi Bab-ı köyüne götürürüm , sevkiyat gittiğinde ben sizi kaçırırım. Bab'a vardık ki yahmur çamur, oturacak yer yok, sürülmüş toprak olduğundan çamur çok.

(9)

Hemen beygirci gitti bir parça saman getirdi, çadırın altına serdik ve bu herifbize: "Ben gidiyorum yarın sabah erkenden, beygiri getiririm diyerek ayrıldı." Sabah olduk, ortalığı yakıp kavuruyorlar, bir de baktık ki herif geliyor, kovin miktarı (köyün muhtarı) ila. Hemen mayriğimi bindirdik, sevkiyat ilan beraber gidiyoruz, öyle sıkı ki önümüzde arkamızda asker, bu köyün muhtarı öyle bir yaptı ki en arka kaldık. Hemen beygiri çevirdi ve biz ayrıldık, evine gittik ve bize bir oda iki lira. İki lira daha verdik ekmek parası kalmadı. Tek şu hastalık düselsin (düzelsin) deyu. Ben ise ertesi günü herifin koyunlarını gütmeye başladım. Hayriğim ise bahçede çalışıyor. Mayriğim ise dikiş dikiyor. Dokuz ay odurduktan sonra kimse kalmadı. Biz korkmağa başladık kimse kalmadı, korkmaya başladık çünkü bütün Arap'dı, Ermeni kalmadı. Malımız da hiç yok, yalnız gülyacağı şişesi duruyor üç yüz dirhem. Ne fayda gülyahının ne olduğunu bilmiyorlar.

(10)

Biz bu adama dedik ki bizi Halep'e götür çünkü Halep'te sekiz sahat yürüyerek. Herif dedi ki bana para verin sizi kaçırayım Halep'e. Biz dedik ki paramızın olmadığını biliyosun ve paramız olmadığından bizi sevk iddiler Meskene'ye ki Yeprad Ked'in (Fırat Nehri) yanında. Hasılı biz deveye bindirdiler ve biz yürüyerek Meskene'ye vardık sekiz sahatta. Açlıktan takatimiz kalmamıştı. Hasılı Meskene'de acık iş görmeye başladık ise sevkiyatı durdurmadılar, tekrar sevk iddiler Dipsi denilen yere. Bizi angarya arabalarına bindirdiler, yola çıktık, yarı yola geldik, arabalar durdu, bir de bakalım ki araba başına beş mecrediye istiyorlar. Hepsi verdi, sıra bize geldi ve geldiler. Hayriğim param yok dedi, arabadan aşağı indirdeler, arabaya bakıyorlar ki eşya var mı diye, eşya olsa alacaklar, hasıl bir şey bulamadılar, eşya olarak bir şişe gülyahımız kaldı onu da alan yok ki satalım. Biz gene arabaya bindik, yola çıktık. Akşama doğru Dipsi'ye vardık, çadır kurduk.

(11)

Hağriğim çadırlar arasında iş yapmaya başladı. On gün kadar oldu. Bir gün, ansızdan (ansızın) bir dolu hadiki (yağdı ki?) dehşet. O arada hayriğim dışarıda idi, çadıra gelene kadar sırdıklam (sırılısıklam) olmu(ş). Fakat biz de ıslandık ama onun gibi dehil, ne ise ustunu kuruttuk ama hayriğim dedi ki bu yahmur benim yanımda kalırsa çok eyi. Hasılı ertesi günü bir titremek geldi ustune ve yattı, dokdora gösterdi, beyin hastalığına tutulmuş, eyi bakılırsa kurdulur. Bizi tekrar sevk iddiler. Hayriğimin

yorümeye kudreti kalmadı, neyse mayriğim koltuğuna girdi, yavaş yavaş Abu-Harer denilen yere geldi. Ben ise evel giddim çadırı kurdum. Hayriğimi yatırdık ama hastalık tekrarladı. Bu sefer kurtuluş yok, para da yok. Biz ise iki kardaş üç sahatlik yerden aç susuz odun getirmeye başladık, hergün getirir idik. Benim getirdiğim odunu satar idim iki guruşa, Hayk'ın ise bir guruşa. Hasılı geçinir idik. Hayriğimize arada sırada et alıp haşlama suyu yapar idik.

(12)

Böyle böyle eyileşmeye başladı ama ne fayda sevkiyat durmuyo. Bizim tekrar çadırı yaktılar ve başımızda bekliyorlar. Mayriğim ise yalvarıyor ki aman düzeldiğinde öyle (?). Onlar diyorlar ki yok ile (illa) gideceksiniz aha size araba. Bizi arabaya bindirip araba yola çıktık Hamam dene yere. Altı sahat sonra Hamam'a vardık. Bir de bakalım ki açıktan (açlıktan) çekirge yiyorlar. Ölenler ise ölen ölene. Hasılı biz çadırı kurduk ama ne fayda hayriğim çok fena oldu, kalkamaz oldu. Biz ise tekrar iki kardaş iki sahatlik yerden odun getirip geçinirdik. Açlar ise çekirge bitti, açıktan ölen eşeklerin etini yemeğe (başladılar). Sevkiyat ise durmuyor. Tekrar bizim çadırı yaktılar, haydi sevkiyat. Validem ise hastamız gayet ağır hastadır aman rica iderim bu seferkinde duralım, gelecek sefer gideriz. Onlar ise vay sen cevap veriyon , hayriğim kafasına vurmaya başladılar. Validem ise aman ona vurma bana vur. Bir kaç sopa valideme ye(r)leştirdiler, bırakıp gittiler başka çadırlara.

(13)

Fakat ne fayda ağır hastaya sopa vurursan ne olur. Altı gün sonra hayriğim vefat ettiği gün tekrar sevkiyat. Tekrar mayriğimi dövmeye başladılar. Biz iki kardaş ağlıyoruz ama ne faydan elimizden bir şey gelmez ki. Onlar köpek sürüsü kadar. Mayriğime diyorlar ki işte hastan öldü. Mayriğime cevap verdi ölüyü gömelim de öyle. Yok herkes ne yapıyorsa siz de onu yap(ın). Herkesin yağtığı şudur ki bırakıp gidiyorlar, ertesi güne çakallar parçalıyor. Ben baktım ki olmayacak yetmiş beş dirhemlik bir şişe gülyahı doldurdum hemen. Sevkiyat memuruna götürdüm. Aman bizi bugün sevk etme de gelecek sefer gidelim. Neyse herif ses çıkarmadı. O günü gittim bir mezar kazdık iki arşın boyunda ve derdere (papaz) beş guruş vererek hayriğimizi gömdük. On beş gn geçtikten sonra yine sevkiyat başladı. Sabahdan kalktım bir de baktım ki ortalığı yakıyorlar. Hemen çadırı yektim (yıkтым/yaktım?) bırakıp ermahın (ırmağın) kenarına gidip odurdu(k) çünkü biliyorum ki ordan öte gidersen kiziliyor (gizliyor/kesiliyor ?)

(14)

Akşam üstü tekrar çadır yaptım. Yattık ama susuz. Bakdım ki açsusuz olmuyor ölücez, ertesi günü yüz dirhemlik şişe doldurdum gülyahı ve telgraf memuruna götürdüm. Oğlum ben bunu ne yapayım dedi. Sonra iki Osmanlı lirası verdi, dedi ki gidem valideme bir söyliyim ve söyledim ve düşündük ki iki ay bize yeter diyerek iki liraya verdik çünkü mecburuz, açız ve iki ay doyduktan sonra iki lira bitti ve mecbur olduk tekrar satmaya. Bu sefer Ermeninin birisi yüz dirhemlik şişeye iki lira verdi. Biz ise tekrar verdik ki tek ölmeyelim. Fakat şindik gülyahı da bitti ne yapacağız deyu düşünüyoruz. Sevkiyat ise durmadı ve Hamam'da çadır da kalmadı. Fakat giden gitti. Bir günü on beş arava getirmişler hayde bakalım siz de gidin sizi Ziyaret'e kadar arabayla göndericez (?). Arabayla hem tayin veriyorlar ve hepsini arabaya bindirdiler ve biz de bindik. Sekiz sahat sonra bir de baktık ki Ziyaret daha fena ölen ölene, dayin (tayın) ise hiç yok. Bizim paramız bitti, bu sefer çadırı yarıya böldük, yarısını sattık ve Der Zor kaldı bir gün.

(15)

Biz hesabettik ki burdan da sevkiyat ederlerse kesilicez biz kaçalım geri. Halmuki (halbuki) yolda görürlerse vuruyorlar. Hasılı başka arkadaş bulduk olduk yedi karı iki çocuk olarak yola çıktık. Bizim fikrimiz gece yürümek gündüz yatmak ki görmesinler öylelikle Halep'e kaçmak. O akşamı yola çıktık sahat birde gecenin. İki sahat yürüdükten sonra bir de baktıkki insan sesleri ve araba sesleri geliyor. Hemen biz ormanlar arasından yattık, neyse arabalar geçti ve biz tekrar yolumuza devam iddik. Dokuz sahat sonra Hamam denilen yerin köpeklerinin sesi geliyor ve sabah olana kadar biz gölün kenarında odurduk ve sabah oldu ben (unreadable word) köyün içine girdim. Baktım ki elli tane kadar çadır var. Yanlarına gittim. Anladım ki bu adamlar zenaatkar imişler. Orda bir kışla yapmak için onları sevk itmişler. Hasılı biz gene bu çadırların arasında vakit geçirir idik. Bir günü gene asker ailelerini Rakka'ya gondericekler (göndericekler)

(16)

diye işittik. Biz tekrar kaçmak istedik Abu Harir'e ki günden güne Halep yakın olsun deyu. Bizi tuttular gelin size gönderelim asker ailesi diye. Hem Rakka şeherdir bir iş bulursunuz. Bu adam bizi kandırdı fakat bizim de canımıza millet (minnet) ki Rakka'ya gidelim çünkü oraya giden sevkiyattan kurtulur. Nice zenginler para yidiriyorlar ki Rakki'ya girelim diye, fakat giremiyorlar. Neyse biz asker ailesi diye tekrar ittiler Rakka'ya. Rakka denilen yer Murat suyunun karşı tarafında. Bizim içan (için) kayık geldi ve bindik, karşı geçtik. Rakka'da bir han gösterdiler, oraya gittik. Ne bakalım açıktan ölen ölene içerisi leşten durulmuyor. Hasılı bir ay gittikten sonra paramız da bitti, başlasık açıktan ot yemeye. Bir ay ettik baktık ki öleceğiz, yürüdüğümüz ziman (zaman) iki adım attık mı hemen düşer idik. Validemiz düşündü ki ben ölürsem öleyim, siz ise ölmeyin diyerek bizi ikimizi de Araplara verdi. Bizi Arap eşeğe bindirdi, altı sahat sonra çadırına vardık, hemen bize ekmek verdi,

(17)

güzelce karnımızı doyurdu. Beni yanına alıkodu, Hayk'ı ise başka çadıra verdi. Ertesi günü baktım ki Haykgil gitmişler ara ara yok. Ve ben ise gün günden kuvvetlenmeye (başladım). Herif bana didi ki sen çobanlık edeceksin ve ben çobanlık etmeye başladım, gün günde beni beğenmeye başladı. Ama ben duramıyorum, istiyorum ki Validemin yanına kaçayım. Yol yok, bildiğin çöl, adam yok. Hasılı Arap'ın bir kaç tanesi Rakka'ya gidiyormuş diye işittim. Hemen kaçtım o adamların yanına ve dedim nereye gidiyorsunuz, dediler Rakka'ya ve ben cevap verdim işte ben de gidiyorum, yol yürümeye başladık, sekiz sahat sonra Rakka görünmeye başladı, ben ise yürüyecek takatim kalmadı, ama sevinç içersindeyim ki Validemi görücem diye. Bir sahat daha yürüdükten sonra Rakka'ya girdik. Vakıt ise yedi sahat akşam. Validemi aramağa başladım ve buldum ve önünden geçtim bir kaç defa fakat tanımıyor. Hasılı tanıttım. Akşam oldu, kendisi ise ot pişirmiş ve bana veriyor.

(18)

Ben ise ben ot yemem dedim. O akşam aç yattım. Sabahleyin erkenden çadırın yolunu tuttum yolaa çıktım çünkü biliyorum ki tekrar açıktan öleceğim. Akşam üstüne doğru çadıra vardım. Bana diyorlar ki nerde kaldın, nereye gittin. Ben ise (unreadable word) anlatmadan evvel ekmek getirdi, güzelce karnımı doyurdu ve bir tas süt getirdi ve onu da içtim, canım yerine geldi. O zaman söyledim yaptığım işleri ve Validemin yanına gittiğimi ve bu adam bana cevap verdi. Oğlum ben seni evladım gibi

bakacağım, benim ise oğlum yok işte. Sen evladımın. Ben ise tekrar koyunları gütmeye başladım. Arapça ise (iş?) mükemmel öğrendim. O kadar terakkı buldum ki Araplar bilemezlerdi bu Ermeni yoksa Arap, ben derdim Ermeniyim. İki uç ay geçtikten sonra, bir günü Ermeni'nin birisi dileniyor, hemen çağırdım, içeri aldım ve ekmek verdim, ayran verdim ve sordum ki sen nerelisin? Brusalıyım, peki Brusa'nın neresindensin? Brusa'nın içinden. Ve tekrar cevap verdim. Ne iş dutuyorsun?

(19)

Cevap verdi, Brusa'da Ingarutyun'da garson idim. İsmim ise Artin'dir. E sen nerelisin? Brusa'dan bakkal Apraham ağanın deyince şaşakaldı. İsmimi sordu. İsmim ise Vahram'dır. Bana cevap verdi, Mayriğin de seni arıyor ve ben cevap verdim, Mayriğim de buraya geldiğinde, getir ve söyle hiç merak etmesin, ille buraya getir. Ve ben burdan iki üç hokka buğday verdim, haydi şimdi artık dilenme, doğrudan Mayriğime git. Herif yola çıktı. Hasılı bir ay kadar geçti, bir de baktım ki Mayriğim geliyor, hemen köpekleri kovaladım çünkü bir yabancı adam gördüler mi üstüne hücum ederler. Neyse Mayriğimi çadıra getirdiler, karnını doyurdum. Benim Arap ise bu kimdir diyor. İşte bu benim Validem, ben gayrı bırakmam dedim. Zarar yok Validen de dursun, çalışsın başka çadırlara ve gelsin burda yatsın. Validem de dikiş bildiğinden dikiş dikmeye başladı, her gün için karnını doyurup, 1-2 okka buğday getirir idi.

(20)

Böyle böyle kendini toplamaya başladı Validem, istedi ki ben de yanında durayım, istemedi ki ben kazanır iken eller yanında hizmet etsin ve beni de yanına aldı, ikimiz beraber çalışıyor idik. Benim bulunduğum Arap bize dedi ki çadırım yarısını size vereceğim ki burda oturun ve bize acıdı. Biz ise oturduk tamam iki sene. 1-2 ay sonra Validem hastalandı, sıtma hastalığına. Günden güne fena oldu, ne yapacağı şaşkırdım. İlaç (ilaç) yok, hiçbir şey yok. Düşündüm böyle fena olacak, hiçbir şey yemiyor. Bu hastalığa tutulan Araplar 10-15 gün geçip ölüyorlar, ben ise geceden kalktım Rakka'nın yolunu tuttum, kimsenin haberi yok. Öğlen oldu, ben Rakka'ya vardım. Baktım ki bir kaç Turk askeri var hemen gittim sizin doktorunuz var mı diye. Dedi ki doktor yok, ne yapacan doktoru. Biraz sulfadu isteyecektim, ben de var dedi, tuttu çıkardı ve 5 kuruş istiyor. Verdim 5 kuruş sulfaduyu aldım, yola çıktım, yarı(n) gece çadırlara vardım. Gece yattım.

(21)

Ertesi sabah bana soruyorlar ki sen nereye gittin. Ses çıkarmadım. O sabahleyin aç karnına 2 hap yutturdum. O günü sıtması hafifçe geldi. Öğlen de bir tane yuttu ve akşam tekrar bir tane yuttu. Ertesi gün hiç gelmedi. Sonra iki gün bir gelmeye başladı. Araplar ise şaşkıyorlar çünkü Araplardan günden güne ölüyorlar, sulfadunun ne olduğunu bilmiyorlar. Validem ise dört hap ile düzeldi. Ekmek yemeye başladı, günden güne kendini topladı. Bir kaç gün geçti bana bir hastalıktır tuttu birdenbire, tifo hastalığı, yani aynı sahatta dillerim simsiyah oldu. Araplar dediler ki, eğer iki üç günde olursa olur, yok ölmese ölmez düzelir. Hiçbir şey yemiyorum, ancak su içiyorum. İçtiğim dakika da istifra ediyorum içtiğim suyu, yumurtadan başka şey istemiyorum. Allah sakladı o arada Araplardan bu tifo hastalığına tutulan dört günde ölüyorlar. Fakat bana da Araplardan bulaştı.

(22)

Hasılı üç dört ay sonra kendimi toplamaya başladım. Yani ayağa kalkmaya bir ay sonra kuvvetim yerine geldi. Mayriğime ise tekrar sıtma geldi. Benim haberim yok, günden güne tekrarlıyor. Hemen

ben Rakka'ya gittim, bir gün kaldım, ertesi gün geldim. Sulfaduyu hemen Araplara gösterdim, işte bu ilaç Validemi bu ağır hastalıklardan kurtaran, işte bu ilaçtır. Bana soruyorlar ki, kaç guruşluktur, dedim 5 kuru. Demek oluyor ki 5 guruşnan adam kurtuluyor. Bu Araplar anladılar ki bulunduğumuz yerde pislik çok, hesap ettiler ki Rakka'nın önündeki Murat suyunun yanına ve sabahlayın hep çadırlar daşımaya başladılar, yani eşeklere beygirlere yökletmeye. Gidiceğimiz yol sekiz sahat. O günü Murat suyunun yanına vardılar. Ertesi günü döndük kalan eşyalar için. Hasılı oraya taşındık. Ben fikrimden dedim ki Rakka'nın yanına geldik, şurdan Rakka'ya gidem gelem ne var yok oldu anlarım. Gittim baktım ki iki ingiliz askeri Ermenice konuşuyorlar ve ben de didim ki Ermenilerdir diye.

(23)

Hemen söyledim Ermeniyim diye, Araplarda duruyoruz Validem ile. Bana cevap verdi, gitmeye fikriniz var mı. Evet kendi mallarımızdan mulklerimizden vazgeçermişiz, şimdiye kadar ne için çektik bunları. Asker cevap verdi, bugünlerde araba gelicek sizi Halep'e gönderirim ve ben hemen Validemin yanına gittim ve söyledim. Ertesi günü Rakki'ya geldik. Araplar ise bırakmak istemiyorlar. Ben cevap verdim, bir insan kendi vatanından vazgeçer mi diyerek Araplardan ayrıldık. Rakki'ya geldik, bir oda verdiler bize oturun dediler araba gelene kadar. Sekiz gün sonra Der Zor'dan Halep'e gidiyor. Hemen arabayı durdurdu ve pazarlık iddiler sekiz gayme. Bu askerler bir kyahıt (kağıt) yazdılar, arabacıya verdiler. Dediler işte bu kyahıtı Halep'te müfde (müftüye?) ver. Onlar sana sekiz gayme verecekler ve bu mucirler (muhacirler) de isbat edecekler, evet biz bu adamın arabasıyla geldik diye. Ertesi günü kayıklar ile suyu öte yüzüne geçtik ve arabaya bindik.

(24)

Araba da yaylıydı. Hasılı alaturka altıda bindik akşamın, ikisinde Hamam'a vardık. Bir hana indik. O gece yattık ki pederimin vefat ettiği yer. Gecenin alaturka sekiz kizinde yola çıktık Meskene diye erken yola çıktık. Altı sahat sonra Dipsi'ye geldik, baktık ki vakıt erken biz yola çıkalım da bugün Meskene'ye varırım. Hasılı bir sahat kadar hayvanlara yem verdi. Sonra arabaya bindik tekrar yolumuza devam ettik. Dokuz sahat sonra sahat oniki oldu ve Meskene denilen yere bir sahat kaldı ama hayvanlar yoruldu. Hayvanlar ise üç dane koşuyor. Hasılı mecbur olduk o gece çölde yatmaya v arabayı Murat suyunun yakınına götürdü, hayvanlara ot yoldu ve kendimiz de bir parça ekmek yedik. Yattık ve sabaha karşı onda yola çıktık. Meskene'yi geçtik sahat altıda. Der-Hafer delinen (Denilen) köye geldik, o günü orda kaldık çünkü hayvanlar sefil oldular. Gece yarısı yola çıktık, arabacı yolu bilmiyor. Olduğumuz köyün önünde

(25)

bir dere var imiş, dereyi geçemiyoruz, köprüyü de bilmiyoruz. Arabayı çamurlar içersinde sürmeye. Biz ise yürüyoruz, biz mecbur olduk ayakları sıhamaya (sıvamaya). Hava şartı kış ve ayaz, neyse araba çamura battı, atlar çekemez oldu. Şimdik arabanın başına toplandık, tekerlerinden göndermeye başladık. Çamur ise soğuk, ayaz ayaklarımız kerpi? (unreadable) gibi kesildi. Hasılı yarım sahat uğraştık, yarım sahat sonra araba yola çıktı, biz arabaya bindik yolumuza devam ediyoruz. Öğlen oldu, Halep gözükmeye başladı. Öğlende üç sahat sonra Halep'in içine vardık. Arabacı bizi bir kışlaya götürdü. Kışladan içeri girdik ki binlerce muhacir var. Biz de odanın birine oturtular. Ordan arabacının barasını verdiler, arabacı gitti. Biz ise gezinmeyi düşünmüyoruz. Hemen tayin var dediler, tayine yazıldık. Bize günde dört tane yüz dirhemlik ekmek veriyorlar adam başına 2 tane.

(26)

O gece yattık. Ben çarşıya gittim. Halep'in çarşısında kayıp olunur. O kadar büyük ve o kadar güzel ki doyulmaz. Ben ise hem geziyorum, hem iş arıyorum. Sonra herifin birisi dedi ki burda bütün Ermeniler İngilizlere işe gidiyor, sen de git. Ben de dedim ben bilmiyorum nerde işliyorlar bana göster. Herif dedi işte istasyonda işliyorlar. Ben istasyona gittim, baktım ki Ermeniler hep işliyorlar karı kız. Herifler günde on guruş gümüş para, kızlar ise yedi guruş. Bana dediler ki yarın sabah erkenden gel, işte burda işlersin. Ben geri döndüm çünkü öğlen geldi. Ben yolu kaybettim. Gördüğüm Ermeniye soruyordum ki muhacirlerin oturduğu kışla neresidir deyu. Böyle böyle kışlayı bulduk ama tamam iki sahat aradım. Hasılı Valideye söyledim. Valide de sevindi bu işe. Ertesi gün erkenden kalktım istasyona vardım ve işe girdi.

(27)

Ayın ikisinde yani 1919 Abril, ayın dördünde işe başladım. O günü gündeliği aldım, cebime (soktum?). Kışlaya sevine sevine gidiyorum. Hasıl Valide de sevindi ki aç kalmayacak. Zira açlıktan gözümüz pek korktu. Ben on beş gün kadar çalıştım. Yollar açıldı Adana'ya. Muhacirler günden güne gidiyorlar parasız. Biz de istedik ki gidelim. Zaten önden yollar açık imiş, sonra kapatmışlar. O gün de bir hastanede duran doktor Ereğli'ye gidecek imiş kumpanya doktoru olmak şartıyla ve bu adam yalnız olduğu için yanına bir kadın istiyorlar ki yemeğini çamışırını yıkasın. Biz bu lakırdıyı duyunca hemen biz doktora gittik ve tabiatımız eyi olduğundan işte seni beraber götürceğim, oğlunu da beraber dedi. Biz ise sevindik ve üç günden biz doktorun evine gittik ve ben eşyaları istasyona daşdım ve erdesi günü biz de vagona bindik.

(28)

Yola çıktık 1919 Abril 20'si günü sahat alaturka 1'de. Yarım sahat sonra Muslimiye, sonra Tilliyapat?, sonra Katmu(ay)?, Kurtkulak, Rayon, Elbeza Meydanı, sonra İslahiye, Teller, İntilli, Ayrın, Bağçe, Mamuriye, Osmaniye, Doprakkale, Misiye, Cihan, Adana. Adana'ya geldik. Akşam oldu. Orda kalacak olduk çünkü gene yolculuk etmezler imiş. Hasılı o gece yattık, ertesi gün tekrar kaldık ve ben Adana'ya gittim, gezdim ve tekrar istasyona geldim ki ortalık yerden göğe kalkıyor. Nedir diye sordum. Cevap verdiler, yarım sahattan Mersin'den İngiliz ve Fransız jeneraları gelecek dediler ve onlar için hazırlık görünüyor dediler. Bir de baktık ki, tren geliyor, hemen Ermeni askerleri muzika çalmaya başladılar. Jeneralar da selama durdular. Yaşasın diye bağırmaya başladılar. Trenden indiler,

(29)

Hemen odomobiller geldi ki Adana'yı gezdirmek için. Onlar da bindiler, gezmeye gittiler ve iki sahat sonra geldiler gine trene bindiler ve Ermeniler selama durdular. Onlar da teşekküraniyet beyan ettiler ve tekrar yaşasın diye bağırdılar ve bayrakları astılar. Ermeni, Fransız, İngiliz, Amerika, Urum (Rum) bayrakları. Hasılı biz o günü de yattık. Ertesi günü erkenden yola çıktık. Birinci istasyon Zakırpaşa, iki Zeytunlu, üç Yenice, dört Kelebek, beş Hacıklı (Hacıkale), altı bilemedik (Belemedik?), yedi Karayupınar (Karapınar?), sekiz Bozanti. Vakit öğlen oldu, tekrar Pozandı'de o gece yattık. Ertesi günü hareket ettik sabahlayın. Dokuz Çiftahan, on Ulukışla, on bir Çayahan, on iki Bulgurlu, on üç Ereğli. Ereğli'de bizim vagonu kestiler. Vakit öğlen olmuş idi. Hemen doktora istasyonda beş odalı ev gösterdiler ki eşyalarını daşısın diye. Hemen ben eşyaları taşıdım. O gece güzelce yattık.

(30)

Ertesi günü odaları açtık. Bir odasını ecahne (eczane?) yaptık. İçerde eşyalar ve ilaçlar ve doktora dediler işte sana ezane. Doktor bana dönüp işte bu da çirahı olur diyerek beni gösteriyor. Onlar da kabul ettiler. Ben ise her günü supurur idim ve ilaç yapar idim. Valide ise yemek yapar idi ve hizmet. Hasılı bir buçuk ay odurduk. Biz istedik ki memlekete gidelim deyu ve doktora söyledim ve pek eyi oğlum dedi. Muhacir vagonu geçtiğinde sizi de gönderirim dedi. Biz gine sevindik. Bir kaç gün sonra biz hazırlandık ve sabaha yola çıktık. Öğlenleyin birinci Alaca, iki Ayran, üç Sidrova, dört Karaman, beş Mandason, Altı Örükörü, yedi Şumra, Kaşahan, dokuz Konya. Konya vardık, vakit akşam oldu, biz o gece yattık. Ertesi günü yola çıktık, akşam üstü Afyon Karahisar'a geldik. Akşamüstü gine yola çıktık ve Alayut istasyonuna geldik, yani Kötahya. Tekrar devam ettik Eskuşehir'e geldik sabah oldu Bilecik'e geldik öğlen oldu o günü orda kaldık.

(31)

Ertesi gün yola çıktık. Akşamüstü İzmit'ten geçtik. Gine devam ettik ertesi günü Haydarpaşa'ya geldik ve bize haydi inin, Kadıköy'e gideceksiniz diyerek. Biz purde?leri aşağıya aldık. Omuzumda daşımaya başladık. Meğer yarım sahat imiş Kadıköy, neyse öğlene kadar taşıdık. Bize bir çadır verdiler, odurun dediler ve biz ise dört beş gün kadar odurduk. Ben ise gayret ediyorum f(v)esikamı çıkarıp Bursa'ya gitmeye. Ve ben ise bir İstanbul'a gidem dedim. Haydarpaşa'dan vapore bindim. İstanbul'un köprüsüne çıktım deyzemi arayıp sormağa. Hasılı Bursalı birini gördüm ve söyledim deyzemi danıyor musun diyerek. Cevap verdi evet danıyorum. Büyükada'da oturuyor ve dedi isterseniz ben onlara habar veririm diyerek ayrıldı ve ben Kadıköyü'ne döndüm

(32)

ve ertesi günü Mösyö Antranik geldi. Bizi büyükada'ya götürdü. Teyzemde yirmi gün odurduk ve Brusa'ya geldik 1919 Agostos'ta. Elizakile(gile) indik ve ben hemen evleri görmeye gittim. Bir de ne bakayım kiminin çerçevesi kiminin kapısı yok ve (unreadable word) yıkılmış. Neyse (unreadable word) yedi gün. Yedi günden sonra evimize geldik. Bir kaç gün sonra ahparlardan habar aldık Oktemper'de. Defizyan Karabet ağa vasıtasıyla altı yüz frank gönderdiler. Gayme para altmış sekiz lira kırk guruş etti ve o parayla evin (unreadable word) oturduğu evi tamire başlattırdım. Yirmi iki gün bitti. Kırk üç lira verdim. Şimdik (unreadable word) eve de dört lira damını aktardırdım. Hasılı Oktemper yirmi yedisinde makinaları sattım yüz seksen üç liraya. On beş lira Haboşyan'a verdim ve yüz lira Baltayan'a. Ondan sonra Ekerke'ye (Çekirge'ye) yatmaya gittik bir kaç günlük.

(33)

Ve iki gün sonra bir telgraf aldık ki evleri kiraya verin çabuk İstanbul'a gelin. Biz ise arabayı tuttum, Bursa'ya indik. Kolacıya dört evi on lirayla Oktemper'den itibaren kontrato yaptım ve İstanbul'a indik dört kişi Antranik ve Sarkis (Garbis) ve biz. Hemen başladı, teyzemin çocuklarıyanan pasport çıkardık. Yirmi gün sürdü. Hoktemper 23, 1919 vaporu aldık, yola çıktık. Yedi gün sonra Marsilya'ya vasil olduk, ayın Noyemper-Decembre 2'de akşamı Lyon'a vasil olduk ve ben ise bir ay kadar istirahat ettikten sonra. Tektemper 28'de mektebe devam etmeye başladım. Üç aydan sonra anladım ki ahparik Paris'e gitme fikri vardı. Ben ise bir gayret gelerek şınada? başladım. Epey ilerlettiğimi görüp

alışıyordum. 1920 Mayıs'te Ahparik Paris'e gidecek oldu, beni götürdü, on beş gün kaldık ve Lyon'a vasıl oldum.

(34)

Ahparik başladı evi satmaya. Hulis-Hunis? 1'de sattı. Ertesi günü eşyalarını yolladı. 'te kendisi gitti. Ve ben ve Validem yukarıki eve geldik. Ertesi günü ben işe girdim 16 f. gündelik ile.  dört hafta işler (unreadable word), ondan sonra bidi (bitti). Başka yerde iř aramaya başladık. Bir kaç hafta da orda işledim. O da bitti Hunis Yedisine kadar işledi. Ondan sonra boş idim. Ağustos Yedisi'nde Artin'in dugunu oldu. Ben burda kaldım ve onlar gittiler Paris'e bısag yapmağa Hay jam'a. Manug'unda dğgn yapmışlar Paris'te, ikisi bir günde bısag olmuşlar.

https://open.spotify.com/episode/1LbHtOVB1NNuoRxJkLUY1?go=1&sp_cid=87430b5327ee500b3fb9d7cf4844ca4b&intent=1&utm_source=embed_player_p&utm_medium=desktop&nd=1&dlsi=a4ca9386cfaa4035